

तत्र स्थूलशरीरारम्भं याज्ञवल्क्य आह —

आहुत्याप्यायते सूर्यस्तस्माद्दृष्टिरथौवधिः ।

तदुज्ज्वलरसरूपेण शुक्लत्वमुपगच्छति ॥

स्त्रीपुंसयोरस्तु संबन्धे विशुद्धे शुक्लशोणिते ।

पञ्चधातृन् स्वयं षष्ठ आदत्ते युगपत्प्रभुः ॥

शैवे —

अण्डजा स्वेदजा क्रौञ्चि दाक्ष जरायुजाः ।

चतुर्विधास्ततश्चैवा जन्मसप्तविधं स्मृतम् ॥

देवाश्च मानुषाश्चैव चतुष्पादाश्च पक्षिणः ।

उरुः प्लवाश्च जलजाः स्थावरा स्सप्तयोनयः ॥

लक्ष्यं चतुरशीतिश्च जीवानां योनयः स्मृताः ।

देवाश्च रुद्रलक्ष्यं स्यु नवलक्ष्यं च मानुषाः ॥

दश लक्ष्यं चतुष्पादाः ॥

— ओं ॥

॥ आचार्यलक्षणम् ॥

आचार्यलक्षणं वक्ष्ये सल्लिगस्थापनादिषु ।

शैवं चतुर्विधं ज्ञेयं शैवं पाशुपतं तथा ॥

सामं लाकुळमित्येते चतुर्भेदाः प्रकीर्तिताः ।

एतेषु शैवभेदेषु यदा येन च दीक्षितः ॥

तेन तन्त्रेण कर्तव्या स्थापनादिक्रियास्तथा ।

एकेन दीक्षितस्त्वेषु सर्वा वै स्थापनादिकाः ॥

यः करौत्यन्यतन्त्रेण तन्त्रसंकर उच्यते ।

तेन दोषेण तद्भास्तु राजराष्ट्रं विनश्यति ॥

PL 85h.

तस्मात्तत्तन्त्रदोषांश्च वर्जयेत्तन्त्रसंकरम् ।

वामदक्षिणसिद्धान्ताशुद्धशैवास्त्रिधा मताः ॥

मूलावतारतन्त्रादे शस्त्रं यद्वामशैवकम् ।

तद्भेदादि च सर्वाभ्यः मया प्रोक्तं पुरा द्विज ॥

स्वच्छन्दादि च शस्त्रं च दक्षिणं शैवमुच्यते ।

आचार्येण समायुक्तं मया प्रोक्तं पुरा तु ततः ॥

कामिकादीनि तन्त्राणि सिद्धान्ता इति कीर्तिताः ।

संकरं दोषमेतेषां वर्जयेत्तु प्रयत्नतः ॥

कामिकं योगजं चिन्त्यं कारणं त्वजितं तथा ।

दोषं सूक्ष्मं सहस्रं चाप्यंशुमान् सुप्रभेदकम् ॥

विजयं चैव निश्वासं स्वायंभुवमथानलम् ।

वीरं च शैरवं चैव मकुटं विमलं तथा ॥

चन्द्रज्ञानं च बिम्बं च प्रौढीतं लवितं तथा ।

सिद्धं सन्तानं शर्वोक्तं पारमेस्वरमेव च ॥

किरणं वातुलं चैव त्वष्टाविंशतिसंहिताः ।

ज्ञातेषामेकभेदत्वात् न दोषाय तु संकराः ॥

किंचिद्देवु विशेषोऽस्ति तद्विशेषं शृणु द्विज ॥

प्रारब्धं येन तन्त्रेण तत्तन्त्रेण समापयेत् ॥

नोक्तं चेदन्यतन्त्रेण तत्सर्वं तु समापयेत् ॥

इकेन वर्तमानेन क्रियायाः कारणं विना ॥

सा चान्येन कृतं चेत्तु तत्स्यादाचार्यसंकरः ॥

वैगुण्यात्कारणस्यैव विरोधे सति यत्र तु ॥

सा क्रिया तस्य क्षिप्येण कर्तव्या तेन शास्त्रतः।

अन्यथा सा कृता चेत्तु कर्तृनाशो न संशयः॥

PL 86a. पञ्च शैवाः समारब्धाता सिद्धान्ते तु प्रजापते।

प्रथमोऽनादि शैवस्तु स देवश्च सदाक्षिवः॥

आदिशैवो द्वितीयस्तु क्षिवश्चैति स उच्यते।

आदौ सदाक्षिवे नैव दीक्षितस्त्वादि शैवकाः॥

कौक्षिकः काश्यपश्चैव भारद्वाजोऽथ गौतमः।

अगस्त्यश्चैव पञ्चैते पञ्चवक्त्रेषु दीक्षिताः॥

कौक्षिकः क्षिवमूर्त्या तु दीक्षितक्षिवगोचरः।

काश्यपस्त्वीश्वरेणैव क्षिरवागोचरसंज्ञकः॥

ईशानेन भरद्वाजो दीक्षितो ज्योतिगौचरः ।

गौतमो ब्रह्ममूच्या तु सावित्रीगौचरः स्मृतः ॥

अगस्त्यश्चौर्ध्ववक्त्रेण दीक्षितो यौमगौचरः ।

ऋषीणां चैव पञ्चानां गौचरा स्स प्रकीर्तिताः ॥

आदिशैवा इमे प्रोक्ता गौचरः कुलमुच्यते ।

कुलेष्वेतेषु संजाता स्थापनादि क्रियास्तथा ॥

सदा प्रवृत्तकास्त्वेते ह्यादिशैवा इति स्मृताः ।

तृतीयस्तु महाशैव स्स शैवो विप्र उच्यते ॥

चतुर्थश्चानुशैवश्च नृपा वैश्या इति स्मृताः ।

पञ्चमोत्तरशैवस्तु स शूद्र इति कथ्यते ॥

बिन्दुर्ध्वो नाश्रिता प्रोक्ता : आदिशैवस्तथा स्मृताः ।

आदिशैवाग्रतः प्रोक्ता महाशैवानुशैवकाः ॥

महाशैवानुशैवाग्र तथावान्तरशैवकाः ।

आत्मार्थयजनं कुर्युः न कुर्युः परार्थकम् ॥

तेषु तन्त्रेण श्रद्धास्तु ज्ञात्वा संपूजयेच्छिवम् ।

आदिशैवेन कर्तव्यमात्मार्थं च परार्थकम् ॥

स्थापनं यजनं सर्वं आदिशैवार्हिकं विदुः ।

P.L. 86 h. कृतं चेदन्त्यथा चैत्तु आभिचाराय तद्भवेत् ॥

कुमारी हतवभ्यस्थ पूत कृष्णमृगोद्भवम् ।

जातिस्तत्रादिशैवाग्र आचार्यो वर उच्यते ॥

" आचार्यलक्षणम् "

" कारणे आचार्यलक्षणम् "

शैवसिद्धान्ततत्त्वज्ञो देवाग्निगुरु पूजकः ।

सर्वाचारसमायुक्तस्तपस्वी जनवत्सलः ॥

सहिष्णुर्हर्षितमतिः निर्द्वन्द्वो विगतस्पृहः ।

जैयोपादेयतत्त्वज्ञस्तत्त्वार्थे तु व्यवस्थिता ॥

क्रियावान्निपुणश्चैव वीतरागो विमहत्सरः ॥

परैस्तत्त्वे समायुक्तः क्विवस्थासनतत्परः ॥

सर्वशास्त्रार्थकुशलः समयाचारपालकः ।

गृहस्थस्सात्त्विको वाग्मी सुशीलः प्रियदुश्चिन्तः ॥

क्षिप्रवावान् बन्धकैश्चाक्रियश्मश्रुरौमादिवर्जितः ।

नीरोगी दीक्षितश्चैव मन्त्रमुद्राक्रियान्वितः ॥

पदवाक्यप्रमाणज्ञः पशुशास्त्रपराङ्मुखः ।

शिवशास्त्रैकचित्तात्मा सर्वप्राणिहितै रतः ॥

वास्तुविद्याकृताभ्यासशाल्योद्धारविशारदः ।

सर्वविवेकसंपूर्णः सर्वलक्षणसंयुतः ॥

ईदृगलक्षणसंपन्नः स्थापकश्चैव उच्यते ।

पिङ्गाक्षी डाम्भकः कुब्जो वामनः खुरवीकृद्वाः ॥

पिशुनौ निर्द्विस्तब्धश्चपलः पारदारिकः ।

पुनर्भूनिघृणः क्लीबो द्विनी नैपुण्यवर्जितः ॥

सन्यासी तार्किकाम्बुधः स्वशास्त्रार्थविरोधिकः ।

पुण्यरङ्गोपजीवी च कृतघ्नो नास्तिकस्तथा ॥

गुरुदेवद्विजातींश्च निन्दितौ निन्दको भिषक् ।

१ स्वद्वाङ्गी श्यापनन्तु छ कुसुमाक्षी च वातकी ॥

हीनाङ्गी पिशुनश्चैव दुश्शिलो दन्तहीनकः ।

PL.87a. बालो बहुगुणैर्युक्तो वृद्धो विकलदन्तकः ॥

पारापवादि दुश्चर्मो बधिरश्चिबुकस्तथा ।

अतिस्थूलश्च कालश्च धूर्तो वै रक्तकेशकः ॥

गायको नर्तकश्चैव खञ्जो नग्नश्च वैधितः ।

दारावारीजकः पङ्कः पतितः पापकर्मकृत् ॥

आलस्यो विकटाङ्गश्च रोगी चैवातिभोजनः ।

प्राग्भिस्तु लक्ष्मणैर्युक्तो गृहितस्सर्वकर्मसु ॥

आदिशैवकुले जातः मूर्तिपा स्तादृशा स्मृताः ।

दैक्षिकारम्भतन्त्रे तु निपुणा गतसंशयः ॥

स्थाप^कस्यानुकूलाश्च त्वभिप्रायविदस्तु ते ।

मूर्तिपा मूर्तिधारांश्च सर्वकर्मसु कौशलाः ॥

पञ्चानां कौक्षिकादिनां गुरुस्थानमिहोच्यते ।

कौक्षिकस्य महच्छत्रं पाण्डरं काञ्च्यपस्य तु ॥

भारद्वाजमुनेश्चैव नागौद्भवमुदीरितम् ।

नागरं च चतुर्थस्य पाण्डोमः पञ्चमस्य तु ॥

ऋषीणां चैव पञ्चानां गुरुस्थानं प्रकीर्तितम् ।

क्षिवगीचर आख्यातो गृह्यमन्त्रेण संयुतः ॥

ज्योतिर्गौचरसंज्ञावान् वक्रमन्त्रेण संयुतः ।

व्योमंगौचरसंज्ञस्तु बहुरूपेण संयुतः ॥

कौण्डिको नन्दनो दुह्यो विश्वामित्रस्सनन्तकः ।

वाल्मीकी नमुचिरस्त्यः पुलस्त्यः पुलहस्त्यः ॥

अति दीर्घस्त्य वक्राशौ बोधायनसनातनौ ।

सनत्कुमारो मेधावी बालखिल्यो मुनिस्तथा ॥

आश्लायनश्च इत्येते शिवगौचरवर्तिनः ।

(भरद्वाजस्त्रिशङ्कुश्च मार्कण्डेयश्चिरोभ्यकः ॥)

PL-87b काश्यपश्चाङ्गिरस्थूलकश्यपश्चवनो जनेयः ॥

शान्याधनश्च शालुण्डुः शङ्कुकर्णः पुरातनः ॥

शङ्खस्थूलश्चिरवश्चैव शिरजौ रोमहर्षणः ॥

आपस्तम्ब इमे सर्वे क्षिरवागीचरवर्त्तिनः ।

भरद्वाजस्त्रिशङ्कुश्च मार्कण्डेयक्षिरौभ्यकः ॥

धूम्रश्च देवलश्शङ्खः पिङ्गलो वरुणश्शुनः ।

विश्वामसुर्व्याघ्रपादो रोमशो नरवासुकी ॥

कृष्णाश्वैव त्विमे सर्वे ज्योतिर्गोचरवर्त्तिनः ।

गौतमो गालवश्चैव मौद्गल्यो यवनस्तथा ॥

गार्ग्यश्च विजयश्चैव बिन्दुश्च बन्धवस्तथा ।

ऋष्यशङ्को वसिष्ठश्च कात्यायनबृहस्पतिः ॥

सावित्रीगोचरास्त्वैते आतरो विगतस्पृहाः ।

अगस्त्यो मुद्गलो वत्सो ज्वैतकेतुर्विभावंसु ॥

पराशरः करीशक्य चम्पकौ नीललोहितः ।

पाण्योदयक्य त्विमै सर्वे व्योमगौचरवर्तिनः ॥

कुलैष्वेतेषु संजाताः आदिश्रीवा इति स्मृताः ।

इतान्वै शंकरौ ज्ञात्वा कारुण्यं कुरुते शिवः ॥

इति कारणे प्रतिष्ठातन्त्रे

आचार्यलक्षणविधिपटलः

"मकुरे, आचार्यलक्षणम् ॥

अथातत्संप्रवक्ष्यामि आचार्यस्य तु लक्षणम् ।

मल्लपाकविधिं कृत्वा शिवभक्तिर्भवेद्यदा ॥

सदा प्रभृति कर्तव्या लिङ्गसंस्थापने रतिः ।

आचार्यं पूर्वमन्वेष्ट्य मूर्तिपास्तदनन्तरम् ॥

चतुर्वर्णकुलोद्भूतश्चतुर्गोचरसंस्थितः ।

शिवशास्त्रार्थतत्त्वज्ञः शिवज्ञानविशारदः ॥

शिवसिद्धान्ततत्त्वज्ञः शिवाग्निगुरुपूजकः ।

सर्वविधवसंपूर्णस्सर्वलक्षणसंयुतः ॥

P.L. 88a वयष्पौडशाकादूर्ध्वं सप्तत्याज्जाप्यधौगतः ।

शिवी वा बन्धकेशी वा श्मश्रुरौमादिवर्जितः ॥

गृहस्थो भौतिकाभ्यैव सदा मुख्यस्थबोधनः ।

क्रियादिज्ञानपर्यन्तमेकतन्त्रैस्सुनिश्चितः ॥

क्रियापादै तु निपुणः चर्यापादानुवर्तकः ।

योगपादकृताभ्यासो ज्ञानपादानुरस्थितः ॥

हे ?

गौयोपादेयकर्मज्ञस्तत्त्वार्थे सुव्यवस्थितः ।

परभावं गतः श्रेष्ठस्तत्त्वातीतपरार्थवित् ॥

ब्रह्मचर्यरतश्चैव भस्मोद्धूतविग्रहः ।

देहबन्धनिमित्तज्ञो विधिवल्लक्षणाव्वितः ॥

शिवज्ञानामृतानन्दस्योहापोहविधानवित् ।

ईदृग्भूतस्तु यो विद्वान् स्थापनादिचकारयेत् ॥

24.

स ऽव स्थापको वत्स नैतरस्सर्वगो विभुः ।

स्थापनादि क्रियास्सर्वा न शैवस्तु विवर्जयेत् ॥

कर्तव्यं शुद्धशैवेन प्रतिष्ठाद्युत्सवान्तकम् ।

(प्रतिष्ठार्चनान्तकम्) ।

अन्यथा तु कृतं यत्तु आभिचारकमेव हि ॥

न तं गृह्णाति देवेशो न फलं जायते ततः ।

मूर्तिपांस्तु ततो वक्ष्ये ब्राह्मणादिकुलोद्भवान्

आचार्यारम्भशास्त्रे तु तस्मिन् विगतसंशयान्

तदभिप्रायतत्त्वज्ञानाचार्यस्यानुकूलकान् ॥

मूर्तिं च मूर्तिधारं च ज्ञात्वा सम्यक्समाहितान्

ऽतदुपासमायुक्तान् गृह्णीय तान्विचक्षणान् ॥

वर्ज्यमानांस्ततो ज्ञात्वा वर्जयेत्तान्प्रयत्नतः ॥

स्वशास्त्रसमयज्ञेयान् अङ्गप्रत्यङ्गहीनकान् ।

PL. 88h. नास्तिकौ मत्सराद्रोगान् बधिनान् वृद्धिजीवकान् ॥

पिशुनान् क्रूरकर्मज्ञान् चपलान् पारदारकान् ।

उम्भान् पुरोधकान् गर्वान् न सौम्यांश्च कृतद्वकान् ॥

सन्ध्यासान्ननर्तकान् जारान्निर्दयाङ्गांश्च कपालिकान् ।

अतिह्रस्वानतिस्थूलानतिदीघानि कृद्धानपि ॥

वक्रदन्तांश्च कुनरान् युर्वैवरलतिन्तथा ।

शिपिविष्टाद्विणोपेतान् श्मश्रूश्चक्षुपिङ्गलान् ॥

प्रतिष्ठातन्त्रे कल्पज्ञान् पशुशास्त्रानुरञ्जकान् ।

तत्त्वोपदेष्टाहीनांश्च समनस्कौञ्जनर्ककान् ॥

नूनाङ्गानतिरिक्ताङ्गान्वामान्पुण्योपजीवकान् ।

दुग्धमांश्च गृह्यकांश्चैव नग्नकान् श्यावदन्तकान् ॥

ईदृशान्वर्जयित्वा तु सर्वकर्मबहिष्कृतान् ।

यदि मोहेन गृह्णीयात् सान्निध्यं न कदाचन ॥

आचार्यमूर्तिपांश्चैव पूर्वोक्तान् संप्रगृह्य च ।

ततश्चान्वेवयेत्तद्वस्त्रे लिपिनं सुकुलोद्भवम् ॥

स्थपतिस्सूत्रग्राही च वर्धकी स्थष्टकीस्तथा ।

स्थापकैर्नोदितं सर्वं क्षील्य शास्त्रेण निर्मितम् ॥

प्रासादा प्रकर्तयः सौऽपि चि स्थपतिः स्मृतः ।

सूत्रग्राही च मानसो द्रव्ययोका च वर्धकी ॥

तन्त्रकारणयौग्योऽपि सौऽपि तक्षक उच्यते ।

छेद्ये तु छेदयेद्दृष्ट्यान् भेद्ये तु द्रव्यभेदकः ॥

वेद्यश्च वेद्ये द्रव्याक्षिप्तवर्गेषु चोच्यते ।

स्थपतिस्सूत्रब्राह्मीभ्यां प्रासादं प्रतिमां तथा ॥

PL.89a. अधिमौक्षादि तत्सर्वं कारयेत्तक्षकौत्तमः ।

शेषाणि वर्जयेत्तत्र मन्त्रकर्मसु सर्वदा ॥

शेषाणां क्षिप्तकार्याणां स्थपकश्रेष्ठ उच्यते ।

स्थपतिक्षिप्तकार्येषु स्थापकस्यानुसारतः ॥

स्थपतिश्शास्त्रकर्मज्ञः कृतकमेजिभिजातवान् ।

न हीनाङ्गोऽति रिक्ताङ्गो धर्मिष्ठस्सत्यवाचकः ॥

बलिज्ञानान्वितस्साधुर्दृढबन्धुरतन्त्रितः।

ईदृशं शिल्पिनं ग्राह्यं प्रारभेत कर्म शैविकम्॥

आचार्यलक्षणं प्रोक्तं करणानां विधिं शृणु।

इति सुप्रभेदे प्रतिष्ठातन्त्रे

क्रियापादे आचार्यलक्षणं

विधिं विंशतिपरम्॥

"मतङ्गपारमेश्वर आचार्यलक्षणम्"

विद्यापादार्थकुशलः क्रियापादगतक्रमः ।

योगपादकृताभ्यासअर्यापादानुवर्तकः ॥

सितचन्दनलिप्ताङ्गः श्वेतमाल्याविभूषितः ।

सुक्लदृष्टाक्ष सुवस्त्राढ्यः सुधूपामोदपावचः ॥

मकुटेन विचित्रेण स्फुरन्माणिक्यतेजसा ।

मुक्ताफलमये शृङ्गे कुण्डले रुक्मसञ्चिते ॥

चित्रे कणविलम्बे तु कणमणिविभूषितम् ।

सुकृताभरणं भद्रं ब्रह्मसूत्रं च मौक्तिकैः ॥

निर्मितं वर्तुळं भद्रं कटिसूत्रं च काञ्चनम् ।

नायकेन विचित्रेण मध्ये नीलेन वर्चसा ॥

24.

पद्मरागमयैनाथ लक्ष्मणे लक्षितेन च ।

PL 89d. कैटिकै च शुभे धार्ये वज्ररत्नविचित्रिते ॥

धार्ये दक्षिणहस्तेन रत्नाढ्यं चाङ्गुलीयकम् ।

ततश्चौपविष्टोन्मौनी कौबीरी दिङ्मुखस्सदा ॥

दिशौवलोकनेत्राभ्यां पिङ्गपिङ्गमनुस्मरन् ।

इति मत्तङ्गपारमेश्वरे

आचार्यलक्षणविधिपरत्नः

—

कामिके आचार्याभिषेकपटले

आचार्यलक्षणम्

आदिशैवकुले जातः श्रेष्ठः स्यात् स्थापनादिषु ।

विप्रा दश चतुर्वर्णा अपि योग्या स्वकर्मणि ॥

दीक्षायां सर्वमत्यानां प्रतिष्ठायामथोत्सवे ।

स्नपने प्रोक्षणेऽन्यत्र प्रायश्चित्तेऽभिषेचने ॥

व्याख्यानादौ शक्तस्स्यात्स्वार्थे वाथ परार्थका ।

सर्वे देवान् चर्चने विप्रास्त्वादिशैवो गुरुत्तमः ॥

विप्रादयस्त्रयो वर्णा दीक्षायां स्थापनेऽपि च ।

ब्राह्मण क्षत्रियादीनां क्षत्रियो वैश्यश्च द्वयोः ॥

वैश्य शूद्रस्य दीक्षायां स्वस्वजातावपीक्षिते ।

स्वार्थेऽष्टौ चललिङ्गस्य प्रतिष्ठायां त्रयस्त्वमे ॥

शूद्रोऽपि शूद्रदीक्षायां स्वार्थे च चलसंज्ञिते ।
 बाणालिङ्गे क्षणे वापि स्थापको यदि नैष्ठिकः॥
 सनादांखिलतन्त्रेषु शिखानै विशेवतः ।
 शूद्रस्थापि गृहस्थस्य नित्येशावेव योग्यता ॥
 तत्रापि नादसहितैर्मन्त्रैरेव प्रकीर्तितः ।
 अभिषेकेऽपि योग्यायं किं पुन स्थापनादिषु ॥

P.L.90A? भद्रमूर्तिविशालौरगते रोघलोचनम् ।

प्रलम्बबाहुरातामनखपाणि तलाधरः॥

अलग्नपृष्ठे गाम्भीराभाभिरुन्नतकन्धरः ।

सुवृतं जानुजङ्घनैरुरस्वेदचरणौ महान्तः॥

शौचागमार्थसंसिद्धः त्रिप्रमाणविशारदः ।

ज्ञानयोगक्रियान्तर्यपारगः परमास्थिकः ॥

देवाग्निपूजकौ नित्यं गुरुभक्तिपरायणः ।

संप्रदायविशुद्धात्मा गुरुपुत्रप्रज्ञांसितः ॥

देवतापूज्य तत्त्वज्ञः षड्विधाध्वविशारदः ।

लिङ्गादिब्रह्मवेत्ता च विभक्तिज्ञानसंयुतः ॥

कामिकादिद्विविज्ञानसिद्धयुक्तिविशारदः ।

ईदृशः स्थायकश्शुद्धो निन्दितं परिवर्जयेत् ॥

नास्तिकं पिशुनं पापं शरं निर्दयमेव च ।

पतितं च दुराचारगुरुद्रोहं च हिंसकम् ॥

शिवद्रोहं गणद्रोही निष्ठुरं दुष्टचैष्टितम् ।

अन्धः काणश्च पङ्कजं तथा दुन्तकश्चैव च ॥

तथैव बधिरं नासा कर्णाङ्गुल्या विहीनकम् ।

गण्डिनं कुष्ठिनं चैव पिप्पलक्षं क्षयरोगिणम् ॥

अचैष्टावयवं चाधिकाङ्गव्यामोहितं तथा ।

महोदरं प्रमेयार्थं प्रतिवक्त्रं विवर्जयेत् ॥

पौगण्यकुब्जकं चैव वक्रनाडिककन्धरम् ।

दुष्कर्मज्जाथ गौरागमतकृष्णाङ्गसंयुतम् ॥

अतिस्थूलं कृष्णं चैव अतिदीर्घं च वामनम् ।

कैराक्षं बृहत्कुक्षिपङ्कपादानिकञ्जरम् ॥

कुण्डं च गौळकं चैव दीधितं परिवर्तकम् ।

परिवेत्तारमज्ञं च देवलं च पुनर्भुवम् ॥

PL.904. अमर्त्य मर्त्यं चैव कुण्डं / मस्माद्गुरं तथा ।

खट्वाङ्गं श्यावदन्तं च आरुढं पतनंतु वा ॥

असत्यं वृषलं चैव प्रत्यं वैश्यापतिं तथा ।

असत्त्वस्त्रिंशं क्रीबं श्याविकं कुजरवं तथा ॥

अथान्यसनिनं पारदारिकं वृषलीपतिम् ।

त्रिंशं गायकं चैव नर्तकं चैव वर्जयेत् ॥

परराष्ट्रप्रसूनं च शिशुवृद्धं च संज्ञितम् ।

परापवादशीलं च तथा बहुकिण्वृतः ॥

सूतकं कितवं वैद्यं कुतर्कस्थं पुरोधसम् ।

बौद्धादिशास्त्रनिरतं संन्यासव्रतिनं तथा ॥

चपलं च शठं चारं वृद्धाजीवनमेव च ।

शुष्कतर्करतं चैव न्याये वैशेषि? वैदिकैऽपि च ॥

सारण्ये द्विविधभेदे च मायावादे हते मते ॥

बौद्धलीकायते शास्त्रे मीमांसायां विशेषतः ॥

अन्यैष्वपि कुमार्गेषु कापाले षाञ्चरात्रके ॥

सौमसिद्धान्तके वाऽपि पूर्वमिनाये तु पश्चिमै ॥

भैरवे कुळशास्त्रे च शैवेष्वेतादृशैषु च ॥

सिद्धप्रमेयजाले च कृताभ्यासं निरन्तरम् ॥

काव्यनाटकसक्तं च भरतादिरतं नरम् ।

कामशास्त्रकृताभ्यासं पदव्युत्केरतं नरम् ॥

ज्योतिर्ज्ञानिपरं वेदपुराणाहितचेतसम् ।

तत्सिद्धपुरुषार्थेषु कृतयत्नं परित्यजेत् ॥

कामिकादिशिवज्ञानं वेदार्थज्ञानमेव च ।

समयो मन्यते मोहात् तं प्रयत्नेन वर्जयेत् ॥

शिवसिद्धिना संसिद्धज्ञानयोगक्रियासु च ।

P.L. 91 a. चार्थायां वा सुसंसिद्धप्रमेयै शिवभाषितै ॥

शैवार्थदेहिते हित्वा विचारं संगतं नरम् ।

योऽन्यत्र कुरुतेऽभ्यासं दुर्मती तं विवर्जयेत् ॥

अन्याथैन शिवद्रव्यहारिणं भग्नसन्ततिम् ।

अल्पविद्यं कुतर्कं च विरूपं परिवर्जयेत् ॥

दैवलं च तथा म्बाष्ठ मूहापौह विवर्जितम् ।

समाजगोत्रसंबन्धं कुसुमाक्षं च वर्जयेत् ॥

इत्युक्तलक्षणोपेतं शुद्धलग्नौदथैन हि ।

अभिषेकं ततः कुर्यादङ्कुरार्पणपूर्वकम् ॥

इति कामिके आचार्यलक्षणविधिः ॥

॥ कारणे आचार्यलक्षणम् ॥

गुरुणां चैव सर्वेषां गुरुव्यो दीक्षागुरु स्मृतः ।

धर्मार्थकाममोक्षाणां कारणं सद्गुरुः स्मृतः ॥

विनश्यत्यन्धकारस्तु यथा दीपस्य सन्निधौ ।

गुरौर्निरीक्षणाद्देवं सर्वं पापं प्रणश्यति ॥

तस्माद्गुरुः शिवः प्रोक्तो गुरुजाया मनीषिणी ॥

यत्नतः प्रविशेत्तं तु परमेशसमं गुरुम् ।

अनुरक्तं तु क्षिप्र्याणां शिवमन्त्रविशारदम् ॥

आदिशैवान्वयोद्भूतं सर्वलक्षणसंयुतम् ।

विमुक्तं प्राकृतं भावं तेन न्याधिकृतं पुनः ॥

प्रादुर्शिवतनुं तस्य स्मृतकप्रेतकं न हि ।

न लिप्यते यथा तेन पद्मपत्रमिवाम्भसा ॥

॥ इत्याचार्यलक्षणम् ॥

* मुद्रिते कारणे आचार्यलक्षणम् ॥ गैतानि पद्यानि

॥ समयाचाराधिकारी ॥

आचार्यलक्षणं वक्ष्ये दीक्षा योग्य प्रबोधनम् ।

चातुर्वर्ण्येऽपि प्रायः सर्वशास्त्रपरिग्रहः ॥

वर्णेनाचार्यसंबन्धो दीक्षानाचार्यकल्पना ।

अवर्णिनं गुरुत्वं च न कुर्याद्विधिबद्धिजः ॥

यातिर्गुरु द्विजादीनां वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः ।

Pl. 91b. पतिरेव गुरुस्त्रीणां सर्वेषां मातुली गुरुः ॥

राज्यपापं तु राजानां राजपापं पुरोहितम् ।

स्त्रीपापं पुरुषं याति स्त्रीपापं गुरुनापि ॥

आचारनियमाद्यौभावशुद्धौ गुरुसंज्ञकः ।

जपध्यानसमायुक्तो नित्याग्नौ होमकर्मकृत् ॥

जितेन्द्रियो महाप्राज्ञो महामन्त्रज्ञविग्रहः ।

इत्यादिगुणसंपन्नस्सदाचार्यप्रबोधकः ॥

कामक्रोधभयं शोकमदमात्सर्यं बटुककम् ।

संत्यज्य साध्वेवात्प्राप्तः गुणस्त्वाचार उच्यते ॥

आचार्यश्च गुणस्वामी त्रिविधं तु यथाक्रमम् ।

आचार्यो ब्रह्मशिष्यार्थो मन्त्रतन्त्रधरो गुरुः ॥

उपदेशाक्रमं कुर्वन् स्वस्वामी तु विधीयते ।

स्वामिनोऽनुग्रहाभावे मुक्तिमुक्तिर्न सिध्यति ॥

जन्तोरथ ः क्रमात्येण्डं नानारूपेण दृश्यते ।

आचार्यो मनसा तत्र दिव्यं तेजो विचिन्तयेत् ॥

24

ब्रह्मज्ञानं महाज्ञानं वेदवेदान्तनिर्णयम् ।

सत्यं ज्ञानमनन्तं च त्वानन्दं मुक्तिशब्दवत्तम् ॥

ज्ञानिनां च चतुष्पादं पादानि त्रीणि योगिनाम् ।

पादे क्रियावते द्वे च चर्यैका च चरित्रिणः ॥

ज्ञानतत्पादचतुष्कश्चास्य तु ज्ञानगुरुस्मृतः ।

दीक्षां कुर्यात् सभुक्त्यर्थं मोक्षसिद्ध्यर्थमेव च ॥

अधमो लिङ्गभक्तिश्च मन्त्रभाक्तेश्च मध्यमः ।

उत्तमो द्वैतभक्तिश्च गुरुभाक्तेः परा स्मृतः ॥

सद्गुरुलक्षणम्

देव सिद्ध उपायज्ञस्त्रिविधं गुरुरूपकम् ।

अनेन दृष्टभावेन वाच्यार्थेन त्रिवोधकम् ॥

द्विवोऽहंभावना निष्ठा त्रैलोक्ये शिवद्वनिम् ।

सर्वेन्द्रियविशुद्धा या निष्क्रिया सत्क्रियात्मिका ॥

PL. 92a वाचां सिद्धिर्मनस्सिद्धिर्देहासिद्धिः प्रकाशिकाः ।

सर्वैस्समानदृष्टिभ्य निर्मोही निरपेक्षकः ॥

त्रिसेधै पूर्णदेवाय स्वानुभूत्यै महात्मने ।

एकानेकप्रकारेण शास्त्रदृष्टप्रबोधकम् ॥

प्रत्यक्षैणानुमानेन बद्प्रमाणेन बोधकः ॥

अचिन्त्यानुभवो ज्ञेयः एतत्सद्गुरुलक्षणम् ॥

==

"ब्राह्मण क्षत्रिया वैभ्याः शूद्रो वा परमैश्वरि ।
 आचार्यत्वेन युक्ताश्च ते सर्वे तु द्विवा स्मृताः ॥
 अन्यथा स्वस्वरूपेण ये पश्यन्ति नराधमाः ।
 नरके ते प्रपश्यन्ते सदारण्यमिव सत्रयम् ॥"
 " इति देविका लोचने ॥

[ब्राह्मणा क्षत्रियादीनां क्षत्रियः शूद्रवैभ्ययोः ।
 वैभ्यश्शूद्रस्य दीक्षायां स्वस्वजातावपीव्यते ॥
 स्वार्थेऽद्यौ चरन्ति शूद्रस्य प्रतिष्ठायां त्रयस्त्वमे ।
 शूद्रोऽपि शूद्रदीक्षायां स्वार्थे तु चलसंज्ञिते ॥
 बाणलिङ्गे क्षणे वाऽपि स्थापको यदि नैष्ठिकाः ।
 सनादारिविलमन्त्रेषु द्विवद्वाने विशेवतः ॥"

श्रद्धस्यापि गृहस्थस्य नित्येष्टावैच^{त्र?} योग्यता ।

तत्रापि नादसहितैर्मन्त्रैरेव प्रकीर्तिताः ॥

अग्निवैकेऽप्ययोग्यायं किंपुन स्थापनादिषु]

[इति? कामिके ॥

जटी वा बद्धकेशी वा शिखी वाचार्यमुच्यते ।

मुण्डमुद्रा महासेन दासमुद्रैति कथ्यते ॥

गुरोराज्ञारवं मृत्युः मन्त्रदाने हरिद्रता ।

गुरुमन्त्रपरित्यागात् रौरवं नरकं व्रजेत् ॥

PL. 92b. परीक्ष्य वत्सरं पूर्वं क्षोभ्याणां तु/गुणागुणम् ।

गुणयुक्तांस्तु संग्रह्य गुणहीनान्विवर्जयेत् ॥

गुरुपादपूजा

गुरुरूपं परब्रह्मं गुरुनामं सदाशिवः ।

गुरोस्मरणमन्त्राणां मन्त्रतन्त्रं निवेदयेत् ॥

पूजामूलं गुरोः पादं मन्त्रमूलं गुरोर्वचः ।

ध्यानमूलं गुरोर्मूर्तिर्मूर्तिमूलं गुरोः कृपा ॥

गुरुदेवो महादेवो गुरुपत्नी मनोन्मनी ।

गुरुपुत्रो गुरुप्राप्तो गुरुदासस्य चण्डवत् ॥

विनश्यत्यन्धकारं च यथा सूर्यस्य सन्निधौ ।

गुरोर्निरीक्षणं चैव सर्वपापात्प्रमुच्यते ॥

गुरुपादौदकं ग्राह्यं भुक्तं पापविनाशनम् ।

गुरोर्ऋष्टं तु भौज्यन्ते सर्वज्ञानं तु संभवम् ॥

24

गुरुपादौदकं पीत्वा गुरोर्छिष्टं तु भोजनम् ।
 गुरुवार्त्ता प्रकुर्वीत गुरुनाम सदाजपः ॥
 गुरोस्मरणमात्रेण गुरोरन्योन्यभावयेत् ।
 गुरुः पिता गुरुमतिः गुरुदैवं स्वयं शिवम् ॥
 शिवरिष्टौ गुरुस्थादौ गुरुरिष्टौ न संशयः ।
 सहस्रब्राह्मणानां तु शतानां तु तपस्विनाम् ॥
 सत्यमेव समं पुण्यं शकौऽपि गुरुपूजनम् ।
 गुशब्दो गुणवाक्यं स्यात् रुशब्दो रूपवाचकः ॥
 गुणरूपसमं यस्मात् गुरुरित्यभिधीयते ।
 ब्रह्महत्या सुरापानं स्वर्गस्तेयमथापि वा ॥

24

लङ्घने गुरुवाक्यं स्यात् गौवधे वज्रपातके ।

मण्डले तु शतं पुण्यं स्थाण्डिले तु सहस्रकम् ॥

P.L. 30a गौरवं कौटिगुणकं लिङ्गं द्वादशकौटिकम् ।

आत्मार्थं शतकौटि स्यात् गुरुपूजावनन्तकम् ॥

अथवा —

गु शब्दस्त्वन्धकारो स्यात् रुशब्दस्तन्निरोधकम् ।

अन्धकारविनिर्मुक्तः गुरुरित्यभिधीयते ॥

पकारं परसंयुक्तं डिकारं ज्ञानमुच्यते ।

तकारं स्मिन्नरूपं तु पाण्डितशब्द उच्यते ॥

=

आचिनोति हि शास्त्रार्थान् आचारं स्थापयत्यतः ।

स्वयमाचरते यस्मात् तस्मादाचार्य उच्यते ॥

==

२३

अंशुमान् = अनाचार्यलक्षणम् ॥

अवर्णस्त्वकुलोद्भूतः प्रमत्तश्चातिमूढकः ।

अनाचारस्त्वशास्त्रज्ञश्चाल्पश्च ज्ञातिदूषकः ॥

आशापाशौश्च संबन्धस्त्वन्तिकूरस्त्वसंगतः ।

अत्यन्तमलिनाकारस्त्यकारो मालिनाकुलः ॥

अशीलश्चाल्पदोषज्ञो नानादुष्कर्मकृत्सदा ।

गुरुद्रोहश्चिवद्रोही सन्तानसमयद्रुहः ॥

शास्त्रद्रोह्याविशेषज्ञस्सद्गुरोरन्यदाचरन् ।

कामः क्रोधो मदो मोहो लोभो मात्सर्यमैवणा ॥

अहन्ता उभयतामिथ्या संयुक्तस्स नष्टिष्यकः ।

असच्छिष्यैर्यो मोहादीक्षुं कुर्वन्नसद्गुरुः ॥

तस्मात्तत्पक्वमावेषु तद्बोधं नोपदेशयेत् ।

सच्छिष्यमार्गे सद्बोधाद्भुक्तिमुक्तिस्सदा भवेत् ॥

॥ इति ॥

कामिके — साक्षिव्यलक्षणम् —

“परीक्ष्य वत्सरं पूर्णं द्विव्याणां तु गुणागुणम् ।
गुणयुक्तांस्तु संग्राह्य गुणहीनान्विवर्जयेत् ॥”

PL. 93 d. “शिकारं जन्मविच्छेदं व्यकारं पापमौचनम् ।
नकारं ज्ञानसिद्धिस्स्थात् द्विव्यशब्दमिहोच्यते ॥”

इत्यंशुमान् ॥

“मायामलं च समयात् विशीवात्कर्मनाशनम् ।
निर्वाणौ चाणवं चैव अभिषेके च वासनम् ॥
इति कामिके ॥

“स च सर्वेश संभूतः समूर्तः श्रुतः शीलवान् ।
ज्ञानाचारगुणोपेतः क्षमी शुद्धाशयो वरः ॥
देशशीलः गुणाचारगुरुभक्तिः समन्वितः ।
शिवानुदयानवान् शिव्यो विविक्तज्ञः प्रशस्यते ॥”

इति सोमशम्भुः ॥

द्विः ॥ १ ॥ १ ॥

चातुर्वर्ण्यं ज्ञानं दिव्यान्तर्धानं नैवानुलोमजान् ।

गुरुदेवाग्निभक्तांश्च नित्यानुष्ठानतत्परान् ॥

सर्वलक्षणसम्पन्नः रोगहीनो जितेन्द्रियान् ।

गुरुशुश्रूषणो वै तान् क्षमायुक्तान् दयान्वितान् ॥

अब्दात् शुश्रूषणान्ते तु गृहीयाद्देहिक्रीचमः ।

यत्तैर्विदुर्विधैस्तुतः शुश्रूषाभ्यधिकौऽपि वा ॥

अदीक्षितैस्तु न श्राव्यान्तन्तु श्राव्यं तु दीक्षितैः ।

अन्यथा नरकं याति तैर्विधेया प्रतिक्रिया ॥

॥ इति दिव्यलक्षणम् ॥ १ ॥

॥ साक्षिष्यलक्षणम् ॥

जननै भीरुतां चिन्त्य गुरुसैवाप्रवर्तकः ।

शान्तो दान्तो ऽभ्युपरतः स्वदीक्षार्थी निरूपकः ॥

शरीरजार्थभाण्डारं गुरुपादे नियोजकः ।

सर्वशास्त्रपरिज्ञानी ^{शिल्लैभ्यो} शास्त्रभक्तो विधिः ॥

शरीरमर्थं प्राणं च सगुरुभ्यो निवेद्य च ।

दीर्घद्वण्डं नमस्कुर्वन्निर्लज्जो गुरुसन्निधौ ॥

तिष्ठन्नेवं स मुक्त्यर्थं वाञ्छन् साक्षिष्य उच्यते ।

तस्य शुद्धिं गुरुः कुर्यादाकेशात्यादतः क्रमात् ॥

P.L. 94a दृष्ट्वा तस्य श्रुत्वा चैव सर्वपापात्प्रमुच्यते ॥

श्रीपदं शिरसा धृत्वा पशुबन्धात् विमुच्यते ॥

तस्मात्तत्त्वस्य शुद्ध्यर्थं कुर्यादात्मानि दर्शनम् ।

कुर्यान्निष्कान्तं नष्टं कुर्यादैक्यस्य दर्शनम् ।

शिवोऽहंभावना निष्ठा साधनं गुरुसन्निधौ ।

सौहृमस्तीति यो विद्यात् वेदान्तं चागमान्तकम् ।

सच्छिष्य इति मन्तव्यस्सदाचार्यैस्स मानवः ।

—

॥ वायुसंहिता - गुरु द्विष्य लक्षणम् ॥

पुराणे वायवीयसंहितायां गुरुद्विष्यादि-
लक्षणम् त्रयोदशाध्याये —.

श्रीकृष्णः —

भगवन्मन्त्रमाहात्म्यं भवता कथितं श्रुतम् ।

तत्प्रयोगविधानं च साक्षा श्रुतिं समधा ॥

इदानीं श्रोतुमिच्छामि द्विवसंस्कारमुत्तमम् ।

मन्त्रसंग्रहणे किञ्चित् सूचितं न तु विस्तृतम् ॥

? उपमन्यः —

हन्त ते कथायिष्यामि सर्वपाप विशौधनम् ।

संस्कारं परमं पुण्यं द्विवेन परिभाषितम् ॥

सम्यक् कृताधिकारः स्यात् पूजादिषु नरो यतः ।

संस्कारः कथ्यते तेन षडध्वा परिशौधनम् ॥

दीयते यैन विज्ञानं क्षीयते पाशाबन्धनम् ।

तस्मात्संस्कारावेयं दीक्षेत्यपि च कथ्यते ॥

शाम्भवी शुभरूपा च कथ्यते च शिवागमे ।

दीपौक्ष दिव्यते त्रेधा शिवेन परमात्मना ॥

गुरोरालोकमात्रेण स्पर्शसंभाषणादपि ।

सद्यस्संजायते चाज्ञा पाशौपक्षयकारिणी ॥

सा दीक्षा शाम्भवी प्रोक्ता पाशौपक्षयभेदतः ।

या यस्यान्निवृत्तिस्सद्यस्सैव तीव्रतरा मता ॥

PL 94b.? तीव्रा तु जीवती स्यान्तं पुंसां पापविशौधिका ॥

शक्तिज्ञानवती दीक्षा क्षिप्यदेहं प्रविश्य तु ॥

गुरुणा योगमार्गेण क्रियते ज्ञानचक्षुषा ।

मन्त्री क्रियावती द्विधा कुण्डमण्डलपूर्विका ॥

मन्दमन्दतरौ द्वे शास्त्र कर्तव्या गुरुणा बहिः ।

शक्तिपातानुसारेण द्विष्योऽनुग्रहमर्हति ॥

द्विवधर्माधिकारस्य तन्मूलत्वात्समासतः ।

यत्र शक्तिर्नियतिता तन्त्रशुद्धिर्निजायते ॥

न विद्या न द्विवाचरौ न मुक्तिर्न च सिद्धयः ।

तस्मान्निष्कान्तसंवीक्ष्य शक्तिपातस्य मूरिहाः ॥

ज्ञानेन वा क्रिया वाथ गुरुशिष्यं विशोधयेत् ।

योऽन्यथा कुरुते मोहात् स विनश्यति दुर्मतिः ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गुरुशिष्यं परीक्षयेत् ।

लक्षणं शक्तिपातस्य प्रबोधानन्दसंभवम् ॥

सा यस्मात्प्रथमा शक्तिः प्रमोदानन्दरूपिणी ।

आनन्दबीधयौलिङ्गः अन्तःकरणविक्रिया ॥

? याय स्यात् कम्बरौमान्य स्वयनेत्रादेविक्रिया ।

शिष्योऽपि लक्षणैरेभिः कुर्याद्गुरुपरीक्षणम् ॥

तत्संपर्के शिवार्चादौ स्वगतैवथि तद्गतैः ११

शिष्यस्तु शिष्यणीयत्वात् गुरुगौरवकारणात् ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गुरौगौरवमाचरेत् ।

यो गुरुस्य शिवः प्रोक्तो याशिवस्य गुरुस्मृतः ॥

गुरुर्वा शिव इवाथ विद्याकारेण संस्थितः ।

यथा शिवस्तथा विद्या यथा विद्या तथा गुरुः ॥

शिवविद्यागुरुणां च पूजया सहस्राःफलम् ।

सर्वदेवात्मकक्रासौ सर्वमन्त्रमयी गुरुः ॥

P.L. 95a. तस्मात्सर्वप्रकारेण तस्याज्ञां शिरसा वहेत ।

श्रेयोऽर्थो यदि गुर्वज्ञां मनसापि न लङ्घयेत् ॥

गुर्वज्ञापालको ^{को १६?} यैह ज्ञानसंपत्तिमश्नुते ।

गच्छन् तिष्ठन् स्वपन् भुञ्जन् नान्यकर्म समाचरेत् ॥

समक्षं यदि कुर्वीत तत्सर्वं कुर्वन्नुज्ञया ।

गुरोर्गृही समक्षं वा न यथेष्टासनो भवेत् ॥

गुरुर्देवो यतस्साक्षात् तज्जुहं शिवमन्दिरम् ।

पापानां च यथा सङ्गा तत्पापफलभाग्भवेत् ॥

यथैह बहिःसंपर्कनिर्मलं त्यजति काञ्चनम् ।

तथैव गुरुसंपर्कत्पापं त्यजति मानव ॥

यथा बहिःसमीपस्थः शतकुम्भो विलीयते ।

तथा पापं विलीयेत ध्यात्वाचार्यसमीपतः ॥

यथा प्रज्वलितो बहिःनिष्ठां काष्ठस्य निर्दहति ।

तथाऽयमपि सन्तुष्टो गुरुः पापं क्षणादहति ॥

मनसा कर्मणा वाचा गुरोः क्रोधं न कारयेत् ।

तस्य क्रोधेन दह्यन्ते ह्यायुःश्रीज्ञानसत्क्रियाः ॥

नत्क्रोधकारणे ये स्युस्तेषां यज्ञाञ्च निष्फलाः ।

? मयाञ्च नियमाञ्चैव नात्र कार्या विचारणा ॥

गुरोर्विराधः यज्ञान्य न वदेज्जातु तच्छिरः।

मृदेद्यादि महामौहात् रौरवं नरकं व्रजेत् ॥

मनसा कर्मणा वाचा गुरुमुद्दिश्य यत्नतः।

श्रेयोऽर्थयैन्नरो धीमान् निर्मथ्याचारमाचरेत् ॥

नैर्गुण्यै रव्यापिते तस्य नैर्गुण्यशतभागमवेत्।

PL. 354. गुणे तु रव्यापिते तस्य सर्वपुण्यफलमवेत् ॥

गुरोर्हितं प्रियं कुर्यात् आदिष्टो वा नरस्सदा ।

असमक्षं समक्षं वा तस्य कार्यं समाचरेत् ॥

इत्थमाचारवान् भक्तो नित्यमुद्युक्तमानसः।

गुरुप्रियकरश्शिल्यश्शैव धर्मस्ततो हितम् ॥

गुरुं गुरुणवान् प्राज्ञः परमानन्दमास्करः ॥

तत्त्वविच्छिन्नसंस्मृतौ मुक्तिं तेन तु चापरः ॥

संविच्छिन्नजननं तत्त्वं परानतसमुद्भवम् ।

तत्तत्त्वं विदितं येन स ऽवानन्ददर्शकः ॥

न पुनर्नाममात्रेण संवित्तिरसितस्तु यः ।

अन्योन्यं तारयेन्नावं किं हित्वा तारयेच्छित्ताम् ॥

येषां न नाममात्रेण मुक्तिर्यै नाममात्रका ।

यैः पुनर्विदितं तत्त्वं ते मुक्ता मोचयन्त्यपि ॥

तत्त्वहीनैः कुतो बोधः कुतो ह्यात्मा परिग्रहः ।

परिग्रहविनिर्मुक्तः पशुरित्यभिधीयते ॥

पशुभिः प्रेरितश्चापि पशुत्वं नातिवर्तते ।

तस्मात्तत्त्वं विदेवैह मुक्तो मोचक इष्यते ॥

सर्वलक्षणयुक्तोऽपि सर्वशास्त्रविद्वन्व्ययः ।

सर्वोपायविधिज्ञोऽपि तत्त्वहीनस्तु निष्फलः ॥

यस्यानुभवपर्यन्ता बुद्धिस्तत्त्वै प्रवर्तते ।

तस्यावलोकनाद्यैश्च परानन्दोऽभिजायते ॥

तस्मादस्यैव संपर्कति प्रबोधानन्दसंभवम् ।

गुरुं तमेव ब्रणुयान्तापरं मतिमान्नरः ॥

सः शिष्यैर्विनयाचारश्चतुरैर्विनयै गुरुः ।

यावद्विज्ञायते तावत्सैवनीयौ मुमुक्षुभिः ॥

P.L. 96a. ज्ञाते | तस्मिन् स्थिरा भक्तिर्यदि स्यात्तं समान्रयेत् ।

न ततस्तं त्यजेद्वैकं नोपैक्षेत् कथञ्चन ॥

यत्रानन्दप्रबोधावा नाल्पमप्युपलभ्यते ।

वत्सरादपि शिष्येण सौख्यं गुरुमपाप्नोति ॥

गुरुमन्यं प्रसन्नोऽस्मि नावमन्येत पौर्विकम् ।

गुरो भ्रातृस्तथा पुत्रान् बोधकान् प्रेरकानपि ॥

तत्रादन्यपसंगम्य ब्राह्मणं वैदुषारगम् ।

गुरुमाराधयेत्प्राज्ञं सुभगं प्रियदक्षिणम् ॥

सर्वाभयप्रदातारं करुणाकान्तमानसम् ।

तोषयेत्तं प्रयत्नेन मनसा कर्मणा गिरा ॥

तावदाराधयेच्छिष्यः प्रसन्नोऽसौ भवेद्यदा ।

तस्मिन् प्रसन्ने शिष्यस्य सद्यः पारद्वयौ भवेत् ॥

तस्माद्भूतानि रत्नानि क्षेत्राणि च गृहाणि च ।
 भूषणानि च वासांसि यानशय्यासनानि च ॥
 दातानि गुरवे दद्यात् भक्त्या वित्तानुसृतः ।
 वित्तशाठ्यं न कुर्वीत यदिच्छेत्परमां गतिम् ॥
 स एव जनको माता पिता बन्धुर्धनं सुखम् ।
 सखा मित्रं च यस्मात्तत्सर्वं तस्मै निवेदयेत् ॥
 निवेद्य पश्चात् स्वात्मानं सद्गुरुं सपरिच्छदम् ।
 समाप्य सौदकं तस्मै नित्यं तद्गुणैर्भवेत् ॥
 यदा द्विवाय स्वात्मानं दत्तवान् दैक्षिकात्मने ।
 तदा शैवी भवेद्देही न तस्यास्ति पुनर्भवः ॥

द्वैतिकाकृतिमास्थाय पशोः पाशानशेषतः।

छित्त्वा परंपरं देवौ नयत्येनमिति श्रुतिः॥

PL. 36 ५. गुरुः स्वाम्नि तं शिष्यं वर्षमेकं परीक्षयेत्।

ब्राह्मणं क्षत्रियं वैश्यं द्विवर्षं च त्रिवर्षकम्॥

प्राणद्रव्यप्रदानाद्यैरादेशैश्च समासमैः।

उत्तमांश्चाधमै कृत्वा नीचानुत्तमकर्मणि॥

आदिष्टास्ताडिता वापि ये विषादं न यान्त्यपि।

ते योग्यास्संगताश्शुद्धाश्चैव संस्कारकर्मणि॥

अहिंसाकादयावन्तो नित्यमुद्युक्तचेतसः।

अमानिनो बुद्धिमन्तस्त्यक्तस्पर्धाः प्रियंवदाः॥

ऋजवी मृदवः स्वच्छ^(१७) विनीता^(१८) स्थिरचतसः ।

शौचाचारसमायुक्ता द्विवभक्ता द्विजातयः ॥

हावं वृत्तसमोपेतं वा मनःकायकर्मभिः ।

शौद्या बौध्य यथान्यायं इति शास्त्रेषु निर्णयः ॥

नाधिकारः स्वतो नार्याश्चैव संस्कारकर्मणि ।

नियोगाद्भर्तुरस्यैव भक्तियुक्ता यदीश्वरे ॥

तथैव भर्तृहीनायाः पुत्रादेरप्यनुज्ञया ।

आधिकारौ भवत्येव कन्यायाः पितुराज्ञया ॥

श्वद्रा द्विनान्यजातीनां पतितानां विशेषतः ।

तथा संस्कारजातीनां नाह्वशुद्धिर्विधीयते ॥

तैऽप्यकृत्रिमभावाच्चाैत द्विवै परमकारणे ।

पादौदकं प्रदास्येभ्यः कुर्यात्पाद्वाविशौधनम् ॥

अत्रानुत्तरीमजाता ये युक्ता ऽव द्विजातिषु ।

तेषामध्वविशुद्ध्यादि कुर्यान्मातृकुलोचितम् ॥

या तु कन्या स्वपित्राद्यैश्चिवधर्मे नियोजिता ।

सा भक्ताय प्रदातव्या नापन्नाय विरोधिने ॥

प्रप्ता चेत्प्रतिकूलाय प्रमादात्बोधयैत्पतिम् ।

PL. 97a. अशक्तौ तं परित्यज्य मनसा धर्ममाचरेत् ॥

? यथा पुरमुनत्यक्तवा पतिममन्त्रं पतिव्रता ।

कृतकृत्या भवत्पूर्वं तपसाराध्य शंकरम् ॥

यथा ना॒ळी ध॒नी दे॒वं तप॑सारा॒ध्य पा॑ण्ड॒वान् ।
 प॒तीन् ल॒ब्ध॒वती॑ ध॒र्मे गुरु॑भिर्न॒ नियोज॑येत् ॥
 अ॒स्वतन्त्र॑कृ॒तो दी॒वो ने॒हास्ति॑ पर॒मार्थ॑तः ।
 शि॒वध॑र्मे॒ नियु॑क्तत्वात् शि॒वशा॑सनगौर॒वात् ॥
 बहु॑नात्र किमु॒क्तेन॑ यो॒गपि॑ कौ॒डपि॑ शि॒वाज्जि॑तः ।
 सं॒स्का॒रो गु॒र्वधी॑नश्चै॒त सं॒स्क्रिया॑न्तु प्र॒मि॒द्यते॑ ॥
 गुरो॑रा॒ल्लो॒कना॑दे॒व स्पर्शा॑त्सं॒भाष॑णाद्दु॒पि ।
 यस्य॑ सं॒ज्ञाय॑ते ह्य॒ज्ञ तस्य॑ ना॒स्त्यप॑रक्रि॒या ॥
 मन॑सा यस्तु सं॒स्का॒रः क्रि॒यते॑ यो॒गव॑र्त्म॒ना ।
 स॒स्नेह॑ कथ्यते गु॒ण्यो गुरु॑व॒क्त्रैक॑गो॒चरः॑ ॥
 क्रि॒यावा॑न्यस्तु सं॒स्का॒रः कुण्ड॑मण्ड॒लपूर्व॑कः ।
 स॒वक्ष्य॑ते स॒मासे॑न तस्य॑ शक्यो न वि॒स्तरः॑ ॥
 इति॑ वा॒युसं॑हि॒तायां॑ त्रयो॒दशा॑ध्यायः ॥

॥ सुप्रभेदे सद्भिष्यलक्षणम् ॥

सुप्रभेदे मण्डलविधानपरत्वे —

द्विष्यान् संवत्सरात्पूर्वे परीक्ष्य च गुणागुणान्
गुणयुक्तांश्च संगृह्य गुणहीनान्विसर्जयेत् ॥
अङ्कुरान्यर्पयित्वा तु पूर्वोक्तविधिर्नैव तु ।

इति सुप्रभेद द्विष्यावेष्टिः ॥

सौमशम्भुः - आचार्यगुणम् —

इत्थं लब्ध्वाधिकारैण दीक्षाचारैण साध्यते ।
स च सद्देहासंभूतस्समूर्तिं श्रुतशीलवान् ॥
ज्ञानाचारगुणोपेतः क्षमा शुद्धाशयो वरः ।

द्विष्यः —

मधुलुब्धो यथा भृङ्गः पुष्पात्पक्षान्तरं व्रजेत् ।

PL. 374. ज्ञानलुब्धस्तथा द्विष्यो गुरोर्गुर्वन्तरं व्रजेत् ॥

यदा हीनस्त्यजेद्द्वैष्टां कृपाहीनं त्यजेन्नृपम् ।
 त्यजेत्क्रोधं मुरवं भार्यां ज्ञानहीनं गुरुं त्यजेत् ॥
 दयाशिलिगुणाचारौ गुरुभक्तिः समन्वितः ।
 शिवाङ्गं ध्यानवान् शिष्यो विरक्तश्च प्रशस्यते ॥

तत्त्वप्रकाशिका व्याख्यानैः मृगैन्द्रवचनम्

आणवमललक्षणम् —

तदेकं सर्वभूतानां अनादि निबिडं महत् ।
 ? प्रत्यात्मस्थं स्वकालान्तापायशक्ती समूहवत् ॥

मतङ्गैः — ताम्रकाकाविवद्योगात्सहजं परिकीर्तितम्

मौही मदश्च रागश्च विषादश्च शोकश्च च ॥

वैचित्र्यं चैव हृषरिण्यं सप्रेतं सहजा गुणाः ।

==

आणवमलस्य नाम मृगेन्द्रे —

मलम्राशुद्धिरज्ञानं तच्चैतन्यनिरोधकम् ।

अविद्यावृत्तिरज्ञानं पशुत्वं चाणवं तथा ॥

प्रोक्तं पशुमलं चेति सहजं मूलकं मलम् ।

==.

सुप्रभेदे —

मलौऽज्ञानं तमग्नौव तिरस्कारकरं तथा ।

प्रतिपत्तिरविद्येति मलपर्यायवाचकाः ॥

==.

पाशालक्षणम् —

मलं कर्म महामाया मायौत्थमखिलं जगत् ।

तिरोधानकरी शक्तिः पाशत्वेनार्थपञ्चकम् ॥

इति मललक्षणम् ॥

मलस्य पर्यायवचनम् =

पशुत्व पशु नीहारमृत्युर्मुद्यमिताञ्जनैः ।

अविद्यावृत्तिरुक्तानि पापमूलद्वयादिभिः ॥

पाशा अपि त्रयो ज्ञेया मलो मायाच कर्मच ।

मलज्वाशु द्विरज्ञानं तच्चैतन्यं निरोधकम् ॥

PL. 98a.

माया कलादिपर्यन्तं तद्भावा तत्त्वसंहतिः ।

धर्मधर्मत्मिकं कर्मेत्येतैः पाशैर्मुक्तः पशुः ॥

पाशैरज्ञा तया माया योगै भोगाञ्च कर्मणा ।

समयादीन्वरोज्जातो मूर्तिन्यासविधायितः ॥

ततस्सुखादिकं कृत्वा भोगभुक्ते स्वकर्मतः ॥

महामाया तिरिधायी त्येवं पञ्चमलान्विदुः ।

आणवस्य गुणाः श्रौतवृष्टि संख्यां च मायिकम् ।

निष्प्रयः कोपसंयुक्तमिच्छा विकलमेव च ॥

कुलाहंकारनामत्वं अभयमष्टगुणं भवेत् ।

॥ इत्याणवस्याष्टगुणाः ॥

मायायास्सप्तगुणा उच्यन्ते —

पाणवा च विरुद्धं च गुरुलघु नमेव च ।

कृतध्वोऽनलसंयुक्तं यथा साम्यं कृतथैव च ॥

गुणास्सप्तैति च प्रोक्ता मायायाः परिकीर्तिताः ।

कृपणस्तस्करं चैव सत्यानन्द इति स्मृताः ॥

मत्तो बहुमिति प्रोक्ता ख्याताः काम्यस्य षड्गुणाः ।

मत्तै चतुष्टयै कर्ता तिरोभावस्य सत्कृतिः ॥

26

कलाद्विदुत्तं च तदेव नूनं

तदेकैकस्य स्थितं मयाधिकम् ।

मलाचतुष्कं नलमैनलेपनं

प्रक्षालनं वस्त्रमलं तथाकृतम् ॥

पाशालक्ष्णमित्येवं पञ्चाक्षतिकनिपातनम् ।

मृगेन्द्रव्याख्यानम्

इदानीं तु पाचयन् कर्मकर्मैत्युक्तं

निर्वर्णयिमाह =

तथा बीजशरीरादेः पाचयन्त्य निवेक्षनात्

भगवतश्चाक्षयस्सर्व कार्येषु पृथक्ताः ॥

PL 98b. ताभिश्शरीरेन्द्रियजात्यायुर्भौगिकारणः।

तत्कर्मदेहभाजां तत् स्वा -- वाचयति ।

फलदानोन्मुखमापादयति यस्मात् न

योग्यताङ्गमभजन् सद्यस्यादौषधिवत् ।

योग्यताया अर्हत्वस्या संपादकं पाकारव्य-

संस्कारमभजत् । अनया सैव्यमानं तत्कर्म

सद्यस्तत्क्षणां हरीतक्यादौषधमिव

नस्यान्न भवेत् । फलदमिति शेषः ।

यदाहुः — अप्राप्तपापं हरीतक्यादि-

द्रव्यं सदापि कार्यसंपादनासक्तम् ।

योग्यताङ्गस्य पाकस्यानासनादिति ।

इत्वं सदपि कर्म पक्वं तत्फलदनाशक्तम् ।

? अतः पक्षकापैक्ष्य । पाकश्लास्य न स्वत-
 संभतीत्याहु — “पाकाह्मिणि तद्वक्तु नै-
 शक्त्यात्मनात्मना । धर्मस्यामान्य प्रावायं -
 सर्वस्य परिणामिनः ॥” पाकयौग्यंमापि
 तत् स्वयमात्मानमात्मना न वाचयितु
 मीशम् । सर्वे हि परिणामिनो वस्तुनः
 क्षीरादेरिवायं साधारणो धर्मः । यत्
 किमप्यपैक्ष्य परिणामित्वं नान्यथा ।
 परिणामित्वाच्च कर्मणैः स्यन्यापैक्ष्यो
 विपाकः । अनेन मायाशक्तिव्याक्ते -
 योग्याः प्रकुर्वन्तित्येतदपि प्रकाशितम् ।

तस्यापि परिणामित्वात् । नचैषां मलमाया-
 कर्मणां परिणामकत्वमनीशेन सुशकमित्युक्तम् ।
 ईशतीत्यदुष्टम् । ईश इवाचरतीति सर्व-
 सर्वप्रातिपदिकेभ्य इत्येक इति स्मरणात् ।
 तदीयता तावत् सर्वकर्तृत्वं परमेश्वरस्य
 प्रतिपादतः । अत एवा^१चास्य सर्वज्ञत्वं

P.199a सिध्यतीत्याह — ।

॥ इति मलपरिपाकविधिः ॥

मृगेन्द्रमूलवचनम् —

स्वाकल्यास्ते बोधयन् बोधयोग्यान्

? न्द्रोध्यान् न्द्रन्धन् पाचयन् कर्मिकर्म ।

मायाशक्ति र्यक्तियोग्या प्रकुर्वन्

विपश्यत्सर्वं यद्यथावस्तुजातम् ॥

= शान्तिगान् ?

27

मृगेन्द्रे तिरौधान शक्तिलक्षणम् —

तासां माहेश्वरी शक्तिस्सर्वानुग्राहका द्विवा ।

धर्मानुवर्तनादेव पाश इत्युपचर्यते ॥

? परिणामवती सा च रौधान्तकात् ऋत्विषा ।

यदीन्मीलनमाधत्ते तदानुग्राहिकीच्यते ॥

वायवीयसंहितायाम् - -

या यस्यां निर्वृतस्सद्यस्सैव तीव्रतरामता ।
 तीव्रा तु जीवतौऽत्यन्तं पुंसां पापविशौधिका ॥
 शक्तिर्ज्ञानवती दीक्षा क्षिप्यदैहं प्राविश्यतु ।
 गुरुणा योगमार्गेण क्रियते ज्ञानचक्षुषा ॥
 मान्त्री क्रियावती दीक्षा कुण्डमण्डलपूर्विका ।
 मन्दमन्दतरो दृष्टात् कर्तव्या गुरुणा बहिः ॥
 शक्तिपातानुसारेण क्षिप्योऽनुग्रहमर्हति ।
 क्षिप्यधर्माधिकारस्य तन्मूलत्वात्समासतः ॥
 यत्र शक्तिर्न पतिता तत्र शुद्धिर्न जायते ।
 न विद्या न शिवाचारौ न मुक्तिर्न च सिद्ध्यै ॥

तस्माल्लिङ्गानि संवीक्ष्य शक्तिपातस्य भूरिज्ञः ।

ज्ञानेन क्रियया वाथ गुरुद्विष्ट्यं विशोधयेत् ॥

यौग्यथा कुरुते मोहात् स विनश्यति दुर्मतिः ।

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गुरुद्विष्ट्यं परीक्षयेत् ॥

लक्षणं शक्तिपातस्य प्रबोधानन्दसंभवः ।

PL994. सा यस्मात्प्रथमा शक्तिः । प्रबोधानन्दरूपिणी ॥

आनन्दबोधयोर्लिङ्गं अन्तःकरविक्रिया ।

यथा स्यात्कम्परोमान्ज्यस्वरनेत्रादि विक्रिया ॥

द्विष्ट्यापि लक्षणे रैभिः कुर्याद्गुरुरपरीक्षणम् ।

॥ इति शक्तिपातविधिः ॥

मृगेन्द्रे शक्तिनिपातः =

मृगेन्द्रे —

पाषां शरीरिणां शक्तिः पतत्यहिनिवृत्तये ।

तेषां तल्लिङ्गमौत्सुक्यं मुक्तौ द्वेषो भवस्थितौ ॥

शक्तिश्च द्विवभक्तेषु श्रद्धा तच्छासकैर्विधौ ।

मतङ्गसूत्रे —

तान्निपाते च तस्योर्थमज्ञस्याप्यभिज्ञातः ।

बुद्धिरुत्पद्यते तस्माद्विवेकेनात्मवर्तिना ॥

विवेकिने विरक्तस्य जिज्ञासा चोपजायते ।

जिज्ञासोपैतच्चैतन्यं पशुं संसारसागरात् ॥

जीप्रक्षया युनक्त्येनं युक्तं प्रेरयिता प्रभुः ।

प्रेरणौ प्रेरकः श्रीमान् द्वयोरपि समन्तराद् ॥

27

अनुग्राह्या स्वविनये तथा अनुग्राहकस्य च ।

कारुण्यत्वे तयोर्यस्मात् तयोर्योग्य स दुर्लभः ॥

स दीक्षिकमनुप्राप्य दीक्षाविच्छिन्नबन्धनः ।

प्रयाति द्विवसायुज्यं निर्मली निरुपप्लवः ॥

॥ इति शक्तिपातयुक्तार्थः ॥

परारब्धे -

स्वल्पेभिर्व्यज्यते स्वल्पं महा महति तत्स्थितम्

यादृक् तादृक् भवेत्तस्य प्रदीपस्तिमिरै यथा ॥

निश्वासकारिकायाम् —

सचेतनः स्मृते जीवो यदा शक्त्यनुयुज्यते ।

अन्यथा निष्कली ह्यात्मा विषसिप्सैव लक्षितैः ॥

P.L. 1000 किरणे — गुरुयथाग्रतश्शिष्यान् सुप्तान् दण्डेन बोधयेत् ।

शिवोऽपि मोहनिद्रायां सुप्ताञ्छक्त्या प्रबोधयेत् ।

यथा भैषजसामर्थ्यात् अशक्तानां बलं वरम् ।

तैर्न तच्छक्तियोगेन सामर्थ्यमिति तं भवेत् ।

पौष्करे —

पुरुषोपरियन्तत्त्वं शिवतन्त्रैकगोचरम् ।

पुंसां तान्निष्ठिता न स्याद्विशेषानुग्रहादृते ॥

तस्मादनुग्रहेच्छक्तेः पतिता बोधयन्त्यणून् ।

शिवदीक्षादिनोद्भूता ममलं सर्वतो मुखम् ॥

शिवत्वोन्मीलितं ज्ञानं शिवशक्त्यात्मकं भवेत् ।

श्रेयःप्रकाशकश्शैवे न तु बुद्धिः प्रकाशिकाः ॥

शक्तिपात (३१) मृगैन्द्रे —

ज्ञानं क्रिया-च चर्या-च योगश्चेति चतुष्टयम् ।

ज्ञानात्सायुज्यमाप्नोति योगात्सारूप्यमेव च ॥

सामीप्यं क्रियया चैव सालोक्यं चरिताफलम् ।

चतुष्पादमिति ख्याते शक्तिपातस्य लक्षणम् ॥

धर्माधर्मत्मकं योगं निष्कलं तु परं शिवम् ।

देशिकं रूपमास्थाय चतुर्थ्या शक्तिपातनम् ॥

मन्दमन्दतरं चैव तीव्रतीव्रतरं तथा ॥

अनुत्तमञ्ज्र सम्मार्जं दीपमाला-च तीर्थकम् ॥

स्तोत्रं-च तर्पणं नृत्तं कृत्वा तु शिवकीर्तनम् ॥

इत्युक्तलक्षणाद्यैश्च शिवलोके प्रवेक्षनम् ॥

इतत्सालोक्यमित्युक्तं शिवचर्याफलं भवेत् ।

क्रियाविधिः —

निर्बीजदीक्षितप्रोक्तं समयेन तु चिन्तितम् ।

सप्तकोटिमहामन्त्र निर्बीजाभ्यासनं भवेत् ॥

समयाद्देहशुद्धिस्स्यात् विशेषादात्मशुद्धिदम् ।

निर्वाणदीक्षया चैव सायुज्यं तदिहोच्यते ॥

PL. 100b. सामीप्यं समयात्प्रोक्तं सारूप्यं तु विशेषतः ।

निर्वाणदीक्षया प्रोक्तं सायुज्यं शिवभोगदम् ॥

—

भूतात्मा चैव जीवात्मा मुक्तात्मा च ततः परम् ।

परमात्मा विशात्मा च पञ्चात्मानः प्रकीर्तिताः ॥

भूतात्मा स्थूलदेहश्च जीवात्मा सूक्ष्मदेहकः ।

विद्यादेहस्तु मुक्तात्मा प्रणवः परमात्मगाः ॥

शिवात्मा दुष्क्रयारूपः पञ्चात्मानः प्रकीर्तिताः ।

आत्मानञ्चान्तरात्मानं परमात्मानमेव हि ॥

तत्त्वात्मा चैव भूतात्मा आत्मभूताः प्रकीर्तिताः ।

आत्मानं दण्डमत्यर्थं अन्तरात्मा च तद्व्ययम् ॥

परमात्मात्ममध्यस्थं तत्त्वात्मा पार्श्वद्विषिणी ।

भूतात्मा वामपार्श्वे तु पञ्चधात्मस्वरूपकम् ॥

भूतात्मा योजयेद्विद्वान् अन्तरात्मा दहेत्पुनः ।

तत्त्वात्मा अमृतं पूर्य शुद्धात्मा बोधयेद्बुधः ॥

विद्यादेहं तु सालोक्यं मुक्तात्मा शिवरूपकम् ।

अन्तर्बहिस्समभ्यासं शक्तिरूपं तथा भवेत् ॥

तत्त्वयुक्तं दशै शुद्धिं दशांशं दश पूजकम् ।

मनीष्यानाङ्गकर्मभ्यां कृत्वाचमनवाक् बुधः ॥

विशेषञ्च सबीजेन मन्दैतरविलक्षणम् ।

शिवैकाशास्थितं चैव पृथ्व्यादिकुटिलान्तकम् ॥

समीपप्रणवं देहं पशुत्मा शिवदृक्किम् ।

समयं विशेषतद्योगमष्टयोगेन संयुतम् ॥

शिवं तथा विधं प्रोक्तं सारूप्यध्यानमेव च ।

सारूप्यं हृक्क्रियादेहं शिवात्मा शिवयोगतः ॥

शिवयोगमिति प्रोक्तं तीव्रलक्षणमुच्यते ॥

आत्मनो लक्षणं रूपं स्वरूपं तत्त्वद्वयम् ॥

शिवयोगं रूपद्वयं शुद्धिं च मनो माया च कर्म च ।

तत्त्वलक्षणरूपादिद्वयं शुद्धिरुच्यते ॥

शिवलक्षणरूपं च स्वरूपं द्वययोगकम् ।

शिवयोगं तथाभ्यासं इति तीव्रतरं भवेत् ॥

॥ इति शक्तिनिपातलक्षणम् ॥

~~शक्तिविषयकतत्त्वव्याख्या~~

चतुर्था शक्तिपातौडयं शिवमौक्षफलं प्राप्ति ।

तत्र मन्दतरो मन्दस्तीव्रस्तीव्रतरस्तथा ॥

रौमाञ्ज्यैवकं पश्चात् मूर्च्छा मौक्ष चतुर्विधम् ।

संहारै भुवनेश्वरा हरि तथौ ब्रह्मा च तत्प्रापिणे

विज्ञाना कलिता प्रयान्ति पुरतः काले तदात्वेऽपि ये ।

रुक्पाके स्वपदौ श्रुत्या विरहिताः शर्वस्य तेऽनुग्रहा

मुक्ता स्युः स्वपदं ददात्यापि परे तत्तत्परन्ते परे ॥

(२६)

विभ्रान्त्यै भविनां च खिन्नमनसां पाकाय कमविले *

माया वाक् बलसंभवाय कुरुते शम्भुर्महासंहृतिम् ।

क्षिप्यन्ते पशवस्स शक्तिरमल शम्भुञ्च मायाद्विधं

सृष्ट्वाद्यन्त यथा ततश्च कुरुते भोगाय पुंसां पुनः ॥

(२७)

श्री गणेशाय नमः संस्कृतिगीतगुणकण्ड - (मूलै) —

कालेन पक्वे पतति नरवरे शक्तिराद्रा भवेऽस्मिन्

देवो निश्चयेयसौ अगुरुवरभजनं तद्गते शस्य होत्या ।

पाशान्संछिद्य शक्त्या नियति द्विपदं व्यञ्जयंस्तच्चिवत्वम्

दीक्षापूतौङ्ग पाशद्वयकरसमयाचारमेवोऽनुतिष्ठेत् ॥

28

स्वाध्यायज्ञानसिद्धाचरण विकलं चाचरन् विप्लुतौतं

निष्कृत्या सौ मृतोऽन्तै द्विनिहितमना आन्ययागाच्चिवत्वम्

PL.101b. लब्ध्वा व्याघ्राष्टविश्वं परद्विवसमौ नीशितस्तेन शक्ती

नैजा हादेकपूर्णो निखिलपरिवृतशंकर प्रीतिरास्ते ॥

अत्यर्थं तीव्रपाके रुजि च भवमहाक्ले शदैर्ष्यादितस्सन्
 शम्भौमुक्तिः कदैति स्वतनुवितरणे निस्पृहोऽन्ये विचिन्वन् ।
 मां कौऽस्मादत्र शान्तिश्चिवापदमतुलं योक्तुमित्याकलं व्य
 प्राप्यैवं छिन्नपाशाः स्वतनुविरहतौ याति सद्यश्चिवात्वम् ॥
 मन्दाद्यैः कैऽपि पक्वे तमसि य समया संस्कृतिं तद्विशिष्टां
 लब्ध्वा लिङ्गार्चनाद्यैर्न पतितनवै रुद्रमैशं पदं च ।
 लौकिक्या योजिता ये पतिसुयजनतः प्रेत्य भुक्त्यैव लौकै
 वैराग्या द्गीक्षितास्ते भुवनजगुरुभिर्यान्ति साक्षाच्छिवत्वम् ॥
 (30)

नानावैकल्यहीनां द्विवपदविषयां प्राप्य दीक्षान्तमूर्ध्वं
 चरामीशस्य भक्त्या भुवि चराते च यो याति तद्विप्लुतिश्चैत ।
 अन्ते क्रव्यादवाप्त्या शतत वितति स्यादुक्तोऽन्ते द्विवत्वं
 दीक्षावैकल्ययुक्ताः समयानेवातेता स्सद्देहाना न यान्ते ॥

वात्सल्यं द्विवभक्तपादकमले शम्भौ स्समाराधयन्
 नेत्राङ्गस्वरविक्रिया द्विवपदकथास्वत्यादरस्तत्स्मृतिः ।
 तत्कैङ्कर्यसमस्तदीयचरणे तद्रव्यसंरक्षणौ
 भक्तिस्तत्कृतिमौदनं पतितया शक्त्या भवैदोक्षितुः ॥

शिवदीक्षादेशनिर्देशः

अजिते —

मेरुमन्दरकैलासशिखरेषु सधातुषु ।

PL.102 a.

श्रीपर्वतं देवगुरौ महैन्द्रे गन्धमादने ॥

गारिष्ठे तेषु चान्येषु पुण्यतीर्थयुतेषु च ।

तथा भूतेष्वरण्येषु गङ्गातीर्थयुतेषु च ॥

यमुनायास्सरस्वत्या गोदावयास्तिरद्वये ।

नदीनदानामन्यानां पुण्यानां तीरयोरपि ॥

मानसादेसरस्तीरे हृदानां महतामपि ।

समुद्रतीरे सर्वत्र पुण्यक्षेत्रसमीपतः ॥

सर्वक्षेत्रेषु पुण्येषु कुरुक्षेत्रमुखेऽपि च ।

अन्यक्तादिषु सर्वेषु पुण्यस्थानेषु वै च हि ॥

28

गौष्टे देवालयै वाडपि ऋगुगामाक्रमेषु च ।

उद्यानेषु च रम्येषु सिद्धक्षेत्रेषु वा पुनः ॥

मुनीनामाक्रमे रम्ये वानप्रस्थाक्रमेषु च ।

विपुलकुमुदपद्मप्रान्तविस्तीर्णतौय -

प्रचुरविततवीचिचक्रसंज्ञैवरम्ये ।

मृदुतरबहुपुष्पास्वादबन्धौदरणां

सततवसतिभूते यौत्सुकानां मृगाणाम् ॥

अरुणकुमुदनीलनीरजाद्यै -

शपि समलंकृतपुण्यतौयसिक्तैः ।

फलकुसुमफलविनम्रशारवै -

स्तरुविसरैर्बहुभिस्सदाधिरूढे ॥

यत्र पुष्पलतागुल्माः पुष्पस्तवकसंकुलाः ।

शूलहृणश्चायायुता शूलदृष्टः फलपञ्चवशाखिनः ॥

हृष्टपुष्टविहङ्गाश्च सदापानजलाश्रयाः ।

तत्रोपविष्टवरशारिक्कलान्यपुष्टै

कुल्लोरुकैरवदलद्युतिनीलमृङ्गैः ।

कूजत्कलापिकुलशालिनि वृक्षमूलै

सुप्तप्रबुद्धरुसमण्डलमार्जितैश्च ॥

PL 102 d. उत्कुलस्थलकमलैर्मनीमनीषै

विस्तीर्णैर्विततसरिच्छटाककुल्यैः ।

आलीलमृदुकुशकाशशोभिर्विरुत-

पर्यन्तौन्मुरववृषगौकुलैश्च रम्यैः ॥

आलोल द्विकचमहोत्पलानलीषू -

दायद्विः पतद्विभिः कपौतशौभे ।

हंसानामपि मिथुनैश्च चक्रनाम्नां

संकीर्णमलसलिले ससारसानां ॥

पावंभूते देशिकचारुदेशे

कुर्यान्नृणां सर्वतन्त्रार्थसिद्धिम् ।

.....
..... ॥

इत्यजिते देशनिर्देशविधिः ॥

[मकुटे] —

अथ दीक्षाविधिं ब्रूये सर्वसिद्धिफलप्रदम् ।
 अपमृत्युजयं चैव त्वायुरारोग्यवधनिम् ॥
 क्षीयते च शिवत्वं हि क्षीयते पापसञ्चयम् ।
 क्षयात्पापस्थ शैवत्वात् दीक्षा चैत्यभिधीयते ॥
 महेन्द्रे मलयै विन्द्यै हिमवत्पारियात्रके ।
 गङ्गातीरे सरित्पुण्ये समुद्राग्नयकेऽपि वा ॥
 पुष्पोद्यानेऽथवा शुद्धे जलेऽम्बरसमीपके ।
 देवालये महास्थाने दक्षिणद्वारकालये ॥
 कुन्दवृक्षे गवां स्थाने दीक्षास्थानं प्रकल्पयेत् ।
 दीक्षास्थानविधिप्रोक्तो दीक्षाकालविधिं शृणु ॥

देवानिर्देशः मकुटे ॥

(सुप्रभेदे) —

महैन्द्रे मलयै विन्द्यै हिमवत्पारियात्रके,
 गङ्गातीरे सरित्पुण्ये समुद्राश्रयकैऽपि वा ॥
 पुष्पोद्यानैऽथवा नित्यं क्षीरवृक्षसमीपके,
 शुद्धदेशे मनोरम्ये गृहे देवालयैऽपि वा ॥
 प्राग्गङ्गकूप्रणवे देशे मण्डलं वा लिखेद्बुधः।

इति सुप्रभेदे देवानिर्देशविधिः ॥

P.L. 103a. सुप्रभेदे दीक्षार्थमण्डलपटले कालनिर्णयः ॥

(सुप्रभेदे दीक्षाकालः)

सप्तम्यां च नवम्यां च षाकादभ्यां त्रयोदशि ।
 नक्षत्राणि शुभान्याहुः आदित्ये सौमवारके ॥
 गुरुशुक्रे दुःखानां दीक्षाकर्म सुशौभनम्

इति सुप्रभेदे कालविधिः

काश्यपीये कालविधिः॥

अल्पदोषं गुणाधिक्यं दिनं लग्नं च संगृहेत् ।

अनेककौटिदोषाढ्यं दिनं चेद्धनमेव वा ॥

दोषहीनतमं याति जीवदृष्ट्या द्विजोत्तम ।

अनेककौटिदोषस्तु जीवैर्नैकेन नश्यति ॥

तमांसीवामितं रात्रौ नश्यन्ति रात्रिणा यथा ।

तथैव जीवदृष्ट्या तु सर्वदोषास्समुज्झिताः ॥

प्रावं परीक्ष्य बहुधा कर्षणादीनि कारयेत् ।

इति काश्यपीये कालविधिः

आजितैः - -

उत्तरायणकाले तु माघमासविवर्जितैः ।

शुक्लपक्ष द्वितीया च तृतीया पञ्चमी तथा ॥

षष्ठी च सप्तमी चापि दशमी च त्रयोदशी ।

तिथयश्शुभदाः प्रोक्ता दिनपूर्वार्धे इष्यते ॥

श्रेष्ठा वारा गुरुशेष^{न्द}शुक्राणां परिकीर्तिताः।

पक्ष्माच्छिद्रां सपर्वीं च रिक्तां यापे विवर्जयेत्॥

कौणाङ्गारदिनैशानां वारांश्चापि विवर्जयेत्।

प्राजापत्यैन्दवं शिष्यमार्द्रा स्वाती पुनर्वसूः॥

आश्विनं रैवती हस्ता चोत्तरत्रितयं तथा।

मैत्रं चैष्णवसंयुक्तं नक्षत्रं शुभदं स्मृतम्॥

अन्धकारं च वर्ज्यं स्यात्कुण्डकं स्थूणमैव च।

पापयुक्तं तथा दृष्टं विद्धं काङ्क्षितमेव च॥

RM 1034 सव्यतीपात^{कं?}षु चैव वर्जनीयं प्रयत्नतः।

द्रैक्काणां शकहोराज्य दर्शिनं शुभदं स्मृतम्॥

इत्यजिते कालविधानविधिः

कारणे —

पूर्वभाद्रपदे माघे चाषाढे मार्गशीर्षके ।

दीक्षां न कारयेद्दीमान्नान्यमासेषु कारयेत् ।

शुक्लपक्षे शुभर्क्षे तु शुभवारादिभिर्युते ॥

सौम्यो बुधो गुरुश्शुक्रः शुभाश्रय परिकीर्तिताः ।

शुभां वारेषु कर्तव्यं दीक्षाकर्म विशेषतः ॥

पूषा च रोहिण्यदिति ब्रवणं चाश्विनीमघाः ।

सावित्री त्वाष्ट्रवायव्ये नैऋतं मेषमेव च ॥

तिल्य त्रीण्युत्तराद्राच ह्यत द्विल्य त्रिजन्मकम् ।

नक्षत्राणि प्रशास्तानि दीक्षाकर्मणि सुव्रत ॥

राश्याश्च चरा श्रौष्टा मध्यमाश्रयेभ्यः स्मृताः ॥

स्थिराश्च नैऋतस्थाने ग्रहास्सर्वे विवर्जयेत् ।

आचार्यद्विल्यथौरानुकूल्यादि शुभदं भवेत् ॥

अङ्कुराण्यपि यो धीमान् प्रागुक्तविधिना सह ।

मकुटे ---

उत्तरायणकाले तु शुक्लपक्षसमन्विते ।

अयने विषुवे चैव ग्रहणे सोमसूर्ययौः ॥

सर्वमासेषु कर्तव्यमाचार्ये च वक्षः॥ क्रमात् ।

सुमुहूर्ते सुलग्ने च दीक्षाकर्म च कारयेत् ॥

द्विष्याणां वत्सरात्पूर्वे परीक्ष्य च गुणागुणान् ।

वासिष्ठे सूर्यवारादौ नक्षत्रयोगविधिः ।

अथातः संप्रवक्ष्यामि वारनक्षत्रयोः फलम् ।

PL. 104a. योगे शुभाशुभं ज्ञात्वा सर्वकर्माणि कारयेत् ॥

सूर्यवारे -

उत्तरत्रयरोहिण्यां हुस्तः श्रवणरेवती ।

पुष्यस्वात्यसुराण्यर्के सर्वकर्माणि कारयेत् ॥

मृगशीर्षमरवाज्यैश्चा विशारवा भरणी तथा ।

अब्जराधाश्च सूर्येण सर्वकर्माणि वर्जयेत् ॥

सौमवारै —

श्रवणं पुष्यरोहिण्यौ अदितिस्तौम्यतारकम् ।

सौमस्य दिवसे युक्तं सर्वकर्मसमृद्धिदम् ॥

विशाखाश्लेषाश्रवणमाषाढं मौत्रमेव च ।

अभिजित्सौमवारेण सर्वकर्मविनाशनम् ॥

कुजे —

पूर्वोत्तराश्रयपाल्गुल्यौ रोहिणी कृत्तिकेवती ।

अङ्गारदिवसे युक्तं सर्वकर्मसमृद्धिदम् ॥

श्रवणं पूर्वभाद्रं च त्वार्या ज्येष्ठा विशाखकम् ।

धनिष्ठा च दिनेऽङ्गारे सर्वकर्मविनाशनम् ॥

बुधवारै —

पूर्वोत्तराश्रयफल्गुल्यौ उत्तराषाढकृत्तिके ।

मृगशिरिषमनूराधा बुधवारै समृद्धिदम् ॥

बुधे मूलमरेवत्या अश्विनी भरणी तथा ।

पूर्वभाद्रा धनिष्ठा च सर्वकर्मविनाशनम् ॥

गुरुवारै =

पूर्वफलगुनि पुष्याश्वी मघा स्वाती च रेवती ।

पुनर्वसू गुरोवारै जनानां सिद्धिदं स्मृतम् ॥

बृहस्पतिदिने चन्द्रतारमुत्तरफल^{गु}गुनी ।

शततारकरोहिण्यौ सर्वकर्मविनाशनम् ॥

शुक्रवारै

पूर्वभद्रार्थमासौम्यं हस्तश्रवणरैवती ।

शुक्रस्य दिवसे युक्तं योगोऽयममृतं भवेत् ॥

PL104d. विशाखा सर्पमैत्राजि धानेष्टातिष्यरोहिणी ।

चित्रा च पितृदैवत्यं शुक्रवारै विवर्जयेत् ॥

मन्दवारै -

कृत्तिकाश्विनिरोहिण्यौ शततारानिलं तथा ।

अर्कजे दिवसे युक्तं योगोऽयममृतं भवेत् ॥

पुनर्वसू मघा श्रापि रेवत्युत्तरफलगुनी ।

सावित्रं श्रवणं चैव शनिवारै विवर्जयेत् ॥

कामिके दीक्षाकालः

अथ कालं प्रवक्ष्यामि सर्वेषां तु सुरवावहम् ।

माघमासं विना शस्तं भानौरयनमुत्तमम् ॥

दक्षिणायनमासानां कार्तिकाश्च युजावपि ।

श्रावणं च विधीयन्ते तदन्ये निन्दिता मताः ॥

शुक्लपक्षे शुभेऽन्यास्मिन् सप्तम्यान्तं तथा शुभम् ।

तत् शुक्लाद्यतृतीयांशं कृष्णे चान्त्यं च संत्यजेत् ॥

मध्यमे मध्यगौ भागौ श्रेष्ठावन्त्यौ प्रकीर्तिता ।

नवमी पञ्चदश्यौ च हित्वा युग्मेऽन्तरां तिथिम् ॥

आद्यामपि तथा युग्मे द्वितीया दशमी तथा ।

कृष्णे षष्ठीं च याशिष्टास्तास्सर्वाश्च विनिन्दिताः ॥

रौहिणी चोत्तरास्तिस्त्रौ हस्ता स्वाती पुनर्वसू ।

अनूराधाश्च युक्सौमं वैष्णवं वारुणं मघाः ॥

चित्रा श्रविष्ठा पौर्ण च प्रोष्ठान्तेषु प्रशंसिताः ।
 पुष्यश्शतभिषक् चैव विशारवा पूर्वभैस्सह ॥
 देवेषु कथिता रौद्रा युक्तस्सर्वद्विवे मता ।
 मानुषो पुष्य इष्टः स्यात् अन्ये वै निन्दितो सह ॥
 वारो कुजार्कजो भित्त्वा देववाराः प्रशंसिताः ।
 मानुषो रविवारं च वर्ज्यं ॥

P.L.105a शुभकर्म न कर्तव्यं जीवे चास्तं गते बुद्धेः ।
 शुक्रस्यास्तमये वापि प्रतिष्ठाद्यं न कारयेत् ॥
 दिवा गर्भप्रतिष्ठा च शर्वायां वास्तुकर्म च ।
 सर्वदोषकरं प्रोक्तं रात्रौ वा वैशानं भवेत् ॥

कारणे —=

चौहणादित्यमद्या स्वाती त्वाष्ट्र सावेन्न मैत्रकम् ।

प्राजापत्य विश्वो विष्णु स्तिष्य ऋग्वै चरत्रयम् ॥

षष्ठी च सप्तमी चैव प्रतिप त्वौगमिस्थपि ।

द्वितीया पञ्चमी चैव तृतीया च त्रयोदशी ॥

? सितस्सौम्यामरगुरुःसूर्येन्द्रजां वरं दिनम् ।

तद्धोरादर्शनां शाक्य तेषां दैक्काणकाश्शुभाः ॥

उदयः शस्त इति तेषां तत्र ख्युदयं विना ।

मेषकर्कटकं तील्यं मकरं च विवर्जयेत् ॥

अन्ये च शुभदाः प्रोक्तास्तेषां पार्ष्ण विसर्जयेत्

सुप्रभेदे —

अष्टमस्था ग्रहास्सर्वे कर्तुः कुर्वन्ति दुस्थितिम् ।
 ढाकादशागतास्सर्वे क्षैमाशैव्यसमृद्धिदाः ॥
 ? भार्गवी भयकृत्प्रोक्ता द्दशावद्रसप्तमस्थिताः ।
 नव द्वि सप्त पञ्चस्थौ गुरुः शौभनकृत्सदा ॥
 सोमो सौरज्यकरः प्रोक्तो द्वितीये पञ्चमैऽपि च ।
 रविवारः शुभो युक्तः पौष्णहस्तत्र्युत्तरैः ॥
 सौरिवारः शुभः प्रोक्तः स्वातीरौहिणि योगतः ।
 बुधयुक्ता द्वितीया न गुरुबुधो समायुतः ॥
 उत्तरैकादशी प्रोक्ता प्राणपीडां करोति हि ।
 पौष्णस्तु सप्तमो युक्तः प्रजां दहति वह्निवत् ॥

? अशुभरोहिणीयोगतः सोमवारस्तु उत्तराषाढ -

P.L. 1054. संयुतः, पिष्टस्थूणाधिनिक्षत्रवण्डांश्च गुर्विकान्त्युजैः

दुर्दिने च दिक्षां द्वाहे भूकम्पे चण्डमारुते ।

? अशानिध्वानि संयुक्ते दिवसस्तु शुभस्मृताः

कालविधान पद्धतौ —

शिष्यजन्मदिवसेषु संक्रमे

प्रक्रमे द्वाशिदिने शायौरात्रे

पुण्ययोगयुजि वा दिने नृणां

देहशुद्धिरभिधीयते परः॥

रोहिण्युत्तररेवती वसुमरुत्वौष्णानुराधा मघा -

स्तिष्यादित्य शशाङ्कः मूल दिनद्रुद्रौद्रैन्दुभैर्वैष्णभै ।

हिक्वा पर्वचतुर्दशाष्टमतिथिर्मन्दारवारौ स्थिरं

नृशि २२ शुद्धियुतेऽष्टमेऽह्नि शुभदे दीक्षां विदध्याद्बुधः॥

वर्ज्येषु मासेष्वधिकारव्यमासे

संसर्पके ऽहस्पतिके सितस्य ।

गुरोऽस्य मौढ्यार्भकवार्धकेषु

शुभं विवर्ज्यं समसप्तके च ॥

संसर्परविमासि दशयुगळं पूर्णद्वयं वास्ति चैत

तास्मिन्पौष्णयुगं भवेद्यदि विदुस्तं कैचिदं हस्पतिम् ।

अर्केन्दोर्यदि मध्ययोगयुगळं मध्यैर्कमध्यैर्कयोः

संक्रान्त्यौ रधिमास एव इति ते मासास्त्रयो निन्दिताः ॥

गुणेषु दोषैष्वधिकं च चिन्त्यं

वा ?

यदा तु दोषो बहवस्त्यजेत्तान् ।

यदा गुणास्सन्ति तथा विधीयाः

स दोषकालस्सगुणश्च नैह ॥

अविहिताद्गुणकौटि युताश्च भातु^{द ?}

विहितमैव वरं गुणवर्जितम् ।

सकलभाग्ययुतात्परपुरुषात्

स्वपतिरैव वरं हि कुलस्त्रियः ॥

इति दीक्षाकालविधिः ?

==

सिद्धान्तसारावलयात् —

PL.106a काले वार्षिकपौषचैत्रसहिते दैवीत्सवे दामने
 संक्रान्तौ विषवेऽयने ग्रहणयोर्दीक्षा पवित्रौत्सवे ।
 मैत्राकार्कान्तसौम्यपैत्रनिर्ऋतिपूषारव्यशाङ्गिभ्वरम्
 जैत्रं रोहिणी^{णि} कौत्तरत्रयमथौ भौमार्कवारान्विना ॥
 (60)

कालाकार्कं कृत्वा कौत्तरत्रयमथौ भौमार्कवारान्विना —

मासनक्षत्रदोषं च वारदोषं न विद्यते ।
 - - जार्भिणी प्रवेशस्तु परिपाक इति स्थितः ॥
 मलपाकयुतान् द्विष्ट्यान् मासनक्षत्रं विना ।
 सूतकप्रेतकाशीचौ दीक्षिताश्च प्रवेशकाः ॥
 आत्मार्थे यजनं कुर्यात्परायार्थे यजनं तथा ।
 उत्तरायणकाले तु शुक्लपक्षे शुभे दिने ॥

अयने विषुवे चैव ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ।

सर्वमासेषु कर्तव्यं आचार्यश्रौदितोज्ज्वलिनोः ॥

गुरुशिष्य तथा योगै तथा भवति दक्षिणे ।

सर्वदा सर्वकालेषु कुर्याद्दीक्षां गुरोत्तम ॥

न मासं न तिथीवारं न कालं न परीक्षयेत् ।

दीक्षामौक्षणे चैव कालक्षेपं न कारयेत् ॥

राजाभिषेक शत्रुद्वे विद्याधाने जनार्दने ।

दीक्षायां यागशालायां कालक्षेपं न कारयेत् ॥

१ शिष्य श्रोत्रिश्च योनिश्च गुरुजी भवादि लिङ्गकम् ।

मन्त्रं बिन्दुसमायुक्तं इति स्थित्या ज्ञानपुत्रकम् ॥

कुलालचक्रमृद्विस्तु नानारूपेण दृश्यते ॥

आचार्यं मनसा ध्यात्वा यदक्ष परमेश्वरी ॥

कामिके ॥